

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua) | № 3, 2021 | 25.03.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.3.89](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.3.89)

УДК 631.164.23:[339.9:338.43]

Н. Я. Пітель,
к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: 0000-0002-5320-1522

М. І. Дяченко,
к. с.-г. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: 0000-0003-4997-5020

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

N. Pitel

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Management, Uman National University of Horticulture
M. Dyachenko

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Management, Uman National University of Horticulture

THE INFLUENCE OF THE INVESTMENT CLIMATE ON FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN THE AGRICULTURAL SECTOR

В статті розглянуто основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств України. Проаналізовані напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств та визначені перспективи подальшого вдосконалення шляхів її розвитку.

Акцентовано увагу на заходи державної аграрної політики, на питання підвищення ефективності використання інструментів регулювання аграрного ринку сільськогосподарської продукції, згладжування цінових коливань, а також системи аграрної логістики як чинника підвищення прибутковості підприємств за рахунок зниження загальновиробничих витрат.

Визначаємо важливі напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності на предмет залучення іноземного капіталу для інвестування агропромислового виробництва.

Доведено, що для подолання або зниження ризиків для інвесторів України повинно забезпечуватися такими чинниками як: рівень розвитку продуктивних сил та стан ринку інвестицій; правове поле держави (законодавча база); політична воля усіх гілок влади; стан фінансово-кредитної системи; статус іноземного інвестора тощо.

Встановлено, що основними цілями державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, насамперед, є захист економічних інтересів України та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в агропромисловому комплексі; забезпечення збалансованості економіки та внутрішнього ринку; створення найбільш сприятливих умов

для інтеграції економіки України в системі світового поділу праці; заохочення конкуренції та ліквідація монополізму у сфері зовнішньоекономічної діяльності; державна підтримка реалізації інвестиційних проектів розвитку пріоритетних виробництв; впровадження економічних регуляторів активізації внутрішньої інвестиційної активності; стимулювання прогресивних структурних змін в економіці; заохочення конкуренції та ліквідація монополізму у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Для того, щоб зовнішньоекономічна діяльність України піднялась до рівня розвинених держав, їй потрібно докласти чимало зусиль за такими напрямками: формування ефективного механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у агропромисловому комплексі; гнучка державна підтримка реалізації інвестиційних проектів та стимулювання розвитку експортного потенціалу тощо.

The main problems of foreign economic activity of agrarian enterprises of Ukraine are considered in the article. The directions of development of foreign economic activity of agrarian enterprises are analyzed and the prospects of further improvement of the ways of its development are determined.

Emphasis is placed on measures of state agricultural policy, on improving the efficiency of instruments for regulating the agricultural market of agricultural products, smoothing price fluctuations, as well as the system of agricultural logistics as a factor in increasing the profitability of enterprises by reducing overhead costs.

We identify important areas of foreign economic activity to attract foreign capital to invest in agro-industrial production.

It is proved that in order to overcome or reduce risks for Ukrainian investors, such factors as: the level of development of productive forces and the state of the investment market must be provided; legal field of the state (legislative base); political will of all branches of government; the state of the financial and credit system; foreign investor status, etc.

It is established that the main objectives of state regulation of foreign economic activity, first of all, are the protection of economic interests of Ukraine and the interests of subjects of foreign economic activity in the agro-industrial complex; ensuring the balance of the economy and the internal market; creation of the most favorable conditions for the integration of Ukraine's economy in the system of world division of labor; encouragement of competition and elimination of monopoly in the field of foreign economic activity; state support for the implementation of investment projects for the development of priority industries; introduction of economic regulators to intensify domestic investment activity; stimulating progressive structural changes in the economy; promotion of competition and elimination of monopoly in the field of foreign economic activity.

In order for Ukraine's foreign economic activity to rise to the level of developed countries, it needs to make considerable efforts in the following areas: the formation of an effective mechanism for state regulation of foreign economic activity in the agro-industrial complex; flexible state support for the implementation of investment projects and stimulating the development of export potential, etc.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність; підприємство; аграрний ринок; проблеми; аграрний сектор.

Key words: foreign economic activity; enterprise; agrarian market; problems; agricultural sector.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс – один з найважливіших секторів економіки України. Тут зосереджено понад половини виробничих фондів, виробляється майже 50 відсотків ВВП, зокрема третина товарів народного споживання, прямо або опосередковано формується до 70 відсотків зведеного бюджету, зайнято майже 2/5 населення. Тому не є перебільшенням висновок про те, що в нинішніх умовах доля реформ і майбутнього України залежить від АПК.

Позитивна динаміка в аграрному секторі економіки в основному була досягнута завдяки активізації державної політики, яка, крім імплементації вітчизняного законодавства відповідно до європейських та

світових стандартів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та країнами ЄС, спрямована на створення організаційно-правових та економічних умов розвитку фермерських господарств, удосконалення процесів управління земельними відносинами та ін.

Водночас, сучасний стан аграрного сектору демонструє вичерпання резервів нинішньої моделі його розвитку, застосованої на ефектах масштабу та екстенсивних методах використання ресурсів. Його функціонування та розвиток стримують наступні обмеження: продовження мораторію на ринковий обіг земель сільськогосподарського призначення; відсутність стратегічного бачення і конкурентних дій влади щодо подолання кризи тваринницької галузі; невизнання особистих селянських господарств населення як економічних суб'єктів унеможлиблює їх ідентифікацію як виробників товарної продукції. Тому для України постає завдання вироблення ефективної державної політики щодо використання наявного потенціалу аграрного сектору економіки та провадження зовнішньоекономічної діяльності. З цією метою особлива увага має бути сконцентрована на створенні передумов для інституційного забезпечення яке передбачає формування механізмів взаємодії держави та бізнесу, розвиток системи інформаційної підтримки та дорадництва, підвищення ефективності функціонування саморегулюючих організацій в агропродовольчій сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств України присвячено достатню кількість публікацій вітчизняних науковців, що підкреслює актуальність обраної проблеми. Саме питанням дослідження аналізу тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств займалися такі вчені-економісти як: В. Андрійчук, О. Амончі, С. Дем'яненко, А. Кандиба, Т. Басюк, В. Бойко, П. Гайдуцький, Г. Дроздова, С. Кваша, М. Малік, В. Мессель-Веселяк, П. Саблук та інші. Проте, аналіз та дослідження значної кількості публікацій свідчить, що на сьогодні ця тема потребує пошуку напрямів і перспектив розвитку аграрних підприємств для підвищення ефективності їх діяльності.

Мета статті. Полягає в узагальненні тенденцій розвитку агропромислового сектору України, як важливої ланки економічних систем більшості країн з ринковою економікою в умовах високої енергетичної забезпеченості, застосування широкого спектру агротехнічних прийомів екологізації на основі використання сучасних енерго- та природозберігаючих технологій та подальшого вдосконалення шляхів розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств України.

Вклад основного матеріалу. Аграрний сектор вносить суттєвий вклад у ВВП країни, надходження валютних коштів від здійснення зовнішньоекономічних операцій, забезпечує внутрішній ринок широким асортиментом продуктів харчування.

На сьогодні, розвиток зовнішньоекономічної діяльності в умовах протекціоністських заходів на внутрішніх ринках України являється одним із головних напрямів підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств аграрного сектору. Вихід на ринки з високим рівнем конкуренції та поширеним використанням сучасних технологій створює можливості для здобуття нового досвіду і знань, які можуть бути ключовими факторами успішності підприємств у майбутньому [2, с. 25-29].

Зовнішньоекономічні зв'язки в час, коли ринкова інфраструктура представляє собою досить повно оснащену відповідною технікою і мережею електронного зв'язку, стають могутнім засобом прискорення науково-технічного розвитку та інтенсифікації економіки. Нині оволодівати новими досягненнями науки і техніки без інтенсивного обміну науковими дослідженнями, різноманітними товарами та послугами означає нерационально використовувати власні ресурси, втрачати час і темпи розвитку. Як відмічають О.А. Рибінський, А.В. Алексева, І.О. Аннілогова зовнішньоекономічна діяльність дає змогу прискорювати науково-технічний прогрес завдяки організації спільних досліджень, швидкому переобладнанню сучасною технікою цілих галузей і виробників, сприяє розв'язанню багатьох спільних проблем. Отже зовнішньоекономічні зв'язки стають одним з основних чинників розвитку господарства [1, с. 91-96].

Низький рівень інвестиційної привабливості та несприятливий інвестиційний клімат не дають змогу отримати достатню кількість фінансових ресурсів для розвитку аграрних підприємств, упровадження сучасних технологій, технічного переоснащення, наукових розробок, упровадження інновацій. Крім того, для більшості сфер діяльності характерні тривалі терміни окупності інвестицій, несприятлива динаміка цін на сільськогосподарські продукти, інфляційні процеси тощо. За розрахунками науковців інституту аграрної економіки у період 2016-2018 років 1 гривня інвестицій в основний і оборотний капітал аграрних підприємств принесла в середньому 0,295 грн. приросту прибутку до оподаткування на рік. Тобто інвестиції в аграрний сектор економіки окупаються доволі швидко – за 3-4 роки. Більшість національних інвесторів усвідомлюють привабливість аграрного виробництва. Відтак, навіть в умовах війни та економічної нестабільності обсяги капітальних інвестицій в аграрну сферу за останні роки збільшилися на 81 відсоток. Але в умовах підвищення ризиків національні інвестори надають перевагу коротким інвестиціям. За останні три роки (2016-2019 рр.) на 1 гривню капітальних інвестицій припадало 2,64 грн. коротких.

При цьому спеціалісти інституту підкреслювали, що уявлення іноземних інвесторів щодо окупності їх капіталу в аграрному сектору України є песимістичними.

Не випадково інвестований у виробництво продукції сільського, лісового і рибного господарства капітал на початок 2018 року за підрахунками інституту аграрної економіки становив лише 621,2 млн. грн, з яких 43 відсотки надійшли з офшорів.

За даними Державної служби статистики України, у 2017 році капітальні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство становили 64,2 млн. грн. Дещо інша ситуація склалась у 2020 році. По даним,

оприлюдненим Державною службою статистики (Урядовий кур'єр) у першому кварталі інвестиції в аграрний сектор скоротилися на 35,3 відсотки – до 7,0 млрд. грн. [6].

Як зауважує завідувач відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» д.е.н. Олександр Захарчук, це найбільший спад інвестиційної активності з часу початку російської агресії проти України. При цьому по різних секторах господарської діяльності показники доволі сильно різняться. Так, інвестиції у рибне господарство знизилися лише на 3,2 відсотки – до 6 млн. грн. Натомість за напрямом лісового господарства та лісозаготівель спад сягнув 67 відсотків – до рівня 33,5 млн. грн. Науковець зауважує: спад інвестиційної активності почався ще торік і пов'язаний з недосконалістю та непослідовною політикою держави в аграрній сфері. На думку О. Захарченка, така політика пов'язана з ліквідацією аграрного міністерства та його аналітичного блоку. Сформувані більш виважену інвестиційну політику виявилось просто нікому. Тому виділення державних інвестицій в аграрну сферу останнім часом нагадувало «латання дірок» за залишковим принципом. Через це у галузі накопичуються системні проблеми, головними з яких є: нерозвиненість виробничої інфраструктури; брак інноваційної діяльності; зношеність основних фондів та засобів виробництва та нестача фінансових ресурсів для їх відтворення. Тому при рішенні всіх проблем слід перейти від «латання дірок» до стратегічного підходу у інноваційній діяльності, зокрема щодо стимулювання власної інвестиційної та інноваційної діяльності самих сільгоспвиробників. Цими заходами можуть бути певні кредитні програми заохочення такої діяльності. Сюди можна додати й податкові стимулюючі заходи: звільнення від оподаткування коштів, що спрямовуються на технічне оновлення виробництва, створення нових робочих місць тощо.

Аналогічної думки притримується експерт з інвестиційної політики, депутат 8-го скликання Владислав Голуб. Він відмічає, що сьогодні в Україні спостерігається інвестиційна туманність, а не позитивний інвестиційний клімат. Люди просто не розуміють в який спосіб вкладати в нашу державу кошти... Зараз всюди на передній план виходить протекціонізм і виживуть тільки ті країни, які будуть займатися продукцією власного бізнесу. На його думку, держава повинна зробити декілька інвестиційних кроків, які дали б позитивний ефект для української економіки. По-перше, це так звані податкові ініціативи. Держава повинна зробити так, щоб податкове законодавство відповідало сучасним нормам ведення бізнесу. По-друге, участь держави безпосередньо в бізнесі. Вона має бути партнером бізнесу, беручи участь у певних інвестиційних проектах. По-третє, держава має стати гарантом ведення бізнесу. Вона повинна гарантувати, що за певний період не буде змінюватися податкове законодавство. Державна підтримка аграрного сектору полягає в тому, що потрібно підтримувати українського фермера й українського великого аграрного виробника, які, перш за все, створюють нові робочі місця. Слід зробити все можливе для виходу з тіні українського фермера. По підрахунках В. Голуба, якщо уряд виділятиме на підтримку АПК 1-2% ВВП, то Україна зможе дати приріс того ж ВВП на 5-6%.

На розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрної сфери негативно впливає нестабільна політична ситуація в Україні, високий рівень корупції і недовіри до держави як гаранта виконання угод та контрактів, ненормальні відносини між органами державної влади й бізнесом. Не менш негативними істотними чинниками розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств є політичні, законодавчо-нормативні, фінансово-економічні тощо.

На нашу думку і думку Л. Черчик найбільш негативний чинник – це ефект імпортозаміщення, що свідчить про незахищеність і нерозвиненість внутрішніх ринків. Це наслідок неправильної не лише зовнішньоекономічної політики держави, а й економічної загалом [3, с.21-26].

Дещо в іншому ракурсі на чинники які негативно впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності в Україні вказує О. Мірченко. Це відсутність єдиної загальнонаціональної парадигми реалізації пріоритетних завдань міжнародної інтеграції; невизначеність напрямів спеціалізації українського експорту; низька конкурентоспроможність українських експортних товарів на світовому ринку; надмірна залежність експортних поставок від окремих ринків; незначне залучення прямих іноземних інвестицій тощо [4, с. 76-78].

Разом з тим О.А. Рябінський, А.В. Алексєєва, І.О. Аннілогова вказують на чинники розвитку зовнішньоекономічних зв'язків: конкуренція; різний рівень науково-технічного прогресу; спеціалізація і кооперування виробництва; обмеженість ресурсної бази окремих країн; розширення місткості внутрішнього ринку [рис. 1].

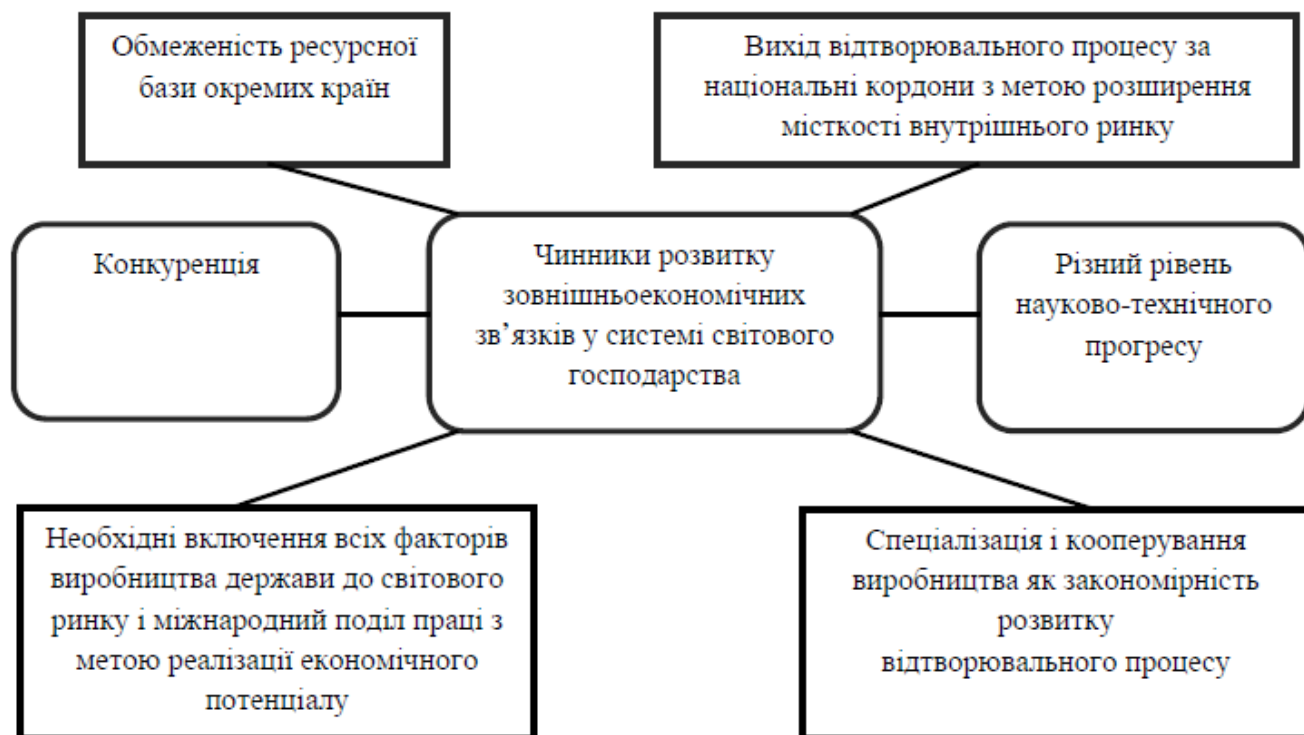


Рис. 1. Чинники розвитку зовнішньоекономічних зв'язків [1]

Розв'язання вище названих проблем можливе лише за умови вкладання капіталу та впровадження сучасних інноваційних розробок у пріоритетну галузь, іншими словами, забезпечення інтенсивного розвитку економіки. Лише на основі всебічного вивчення та аналізу кон'юнктури світових ринків, підвищення конкурентоздатності продукції, застосування сучасних технологій можна досягти ефективності зовнішньоекономічної діяльності як на мікрорівні (підприємство), так і на макрорівні (держава).

Наведені причини стримування розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України вимагають проведення в економіці держави прогресивних інноваційних заходів, які дали б змогу вийти на новий рівень розвитку міжнародного співробітництва. До них можна віднести:

- підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств, визначивши найбільш привабливі країни для експорту товарів;
- підвищення конкурентоспроможності за рахунок вкладання власних коштів у розвиток та впровадження передових технологій у виробництво та вдосконалення системи якості підприємства на засадах концепцій загального управління;
- впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, підвищення рівня механізації та автоматизації виробництва, залучення до управління підприємствами висококваліфікованих фахівців;
- підтримка вітчизняного товаровиробника тощо [5, с. 412-415].

Впровадження запропонованих заходів дасть змогу розширити ринки збуту аграрної продукції та вийти на принципово нові ринки, розширити наявний асортимент товарів, запозичувати досвід ведення бізнесу із зарубіжними підприємствами.

Слід пам'ятати, що зовнішній ринок розвивається дуже швидко та має постійно зростаючий рівень конкуренції, тому аграрним підприємствам з метою завоювання своєї ніші за кордоном потрібно активно та безперервно нарощувати свою конкурентоспроможність.

Висновки. Перед Україною постає завдання вироблення ефективної державної політики щодо використання наявного потенціалу аграрного сектору економіки та провадження зовнішньоекономічної діяльності. З цією метою особлива увага має бути сконцентрована на створенні передумов для його інституційного забезпечення, яке, передусім, повинно передбачити формування механізмів взаємодії держави та бізнесу, розвитку системи інформаційної підтримки та дорадництва, підвищення ефективності функціонування саморегулюючих організацій в агропродовольчій сфері.

Особливу увагу слід звернути на критично недостатнє інвестування на перспективні експортно орієнтовані проекти за рахунок внутрішніх ресурсів та на обмежені можливості використання іноземних інвестицій і кредитів. При вирішенні проблеми залучення іноземних інвестицій слід виходити з того, що в сучасних умовах аграрна сфера України є інвестиційно привабливою.

Література.

1. Рябінський О.А., Алексєєва А.В., Аннілогова І.О. Фактори і чинники ефективного розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору /О.А.Рябінський, А.В.Алексєєва, І.О.Аннілогова// Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». № 3(29). 2012.С. 91-96.
2. Кубів С.І., Федюк В.В. Аналізування та орієнтування факторів, які впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору /С.І.Кубів, В.В.Федюк //Вісник ХДУ. Серія «Економічні науки»№. № 4. 2020. С.25-29.
3. Черчик Л. Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств України/Л.Черчик//Економіка й управління національним господарством. № 2. 2015. С. 21-26.
4. Мірченко О.О. Проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності України /О.О.Мірченко// Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» м. Харків. 2018. 178 с.
5. Тарасюк Г.М., Горшкова Л.О. Підходи до вирішення проблем зовнішньоекономічної діяльності підприємств України /Г.М.Тарасюк, Л.О.Горшкова// Економіка та управління підприємствами. Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського. № 21. 2018. С. 412-415.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [URL:http://www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/) дата звернення: 15.03.2021.

References.

1. Ryabinsky, O.A. Alekseeva, A.V. and Annilogova, I.O. (2012), "Factors and factors of effective development of foreign economic activity of enterprises of the agrarian sector", *Business Navigator*, vol. 3 (29), pp. 91-96.
2. Kubiv, S.I. and Fedyuk, V.V. (2020), "Analysis and orientation of factors influencing the development of foreign economic activity of enterprises in the agricultural sector", *Bulletin of KSU. Series "Economic Sciences"*, vol. 4, pp. 25-29.
3. Cherchyk, L. (2015), "The main problems of foreign economic activity of enterprises of Ukraine", *Economics and Management of the National Economy*, vol. 2, pp. 21-26.
4. Mirchenko, O.O. (2018), Problemy rozvytku zovnishn'oeconomichnoi diial'nosti Ukrainy [Problems of development of foreign economic activity of Ukraine], *Kharkiv Polytechnic Institute*, Kharkiv, Ukraine.
5. Tarasyuk, G.M. and Gorshkova, L.O. (2018), "Approaches to solving problems of foreign economic activity of enterprises of Ukraine", *Economics and management of enterprises*, vol. 21, pp. 412-415.
6. Official site of the State Statistics Committee of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 March 2021).

Стаття надійшла до редакції 20.03.2021 р.